

א

בבית המשפט העליון בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים
[29.7.85]

ב

לפני השופטים א' ברק, ש' לויג, ט' שטרסברג-כהן

ג

תקנות בית משפט (ערעורים בענייני מס הכנסה), תשל"ט—1978, ק"ת 193, תקנה 7 —
תקנות בית דין (ערעורים בענייני מס הכנסה), 1941, ע"ר תוס' 2, (ע) 1227, (א) 1465.
תקנה 8 — תקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד—1984, ק"ת 2220, תקנה 97(ב) — תקנות
סדר הדין האזרחי, תשכ"ג—1963, ק"ת 1869, תקנה 102(ב).

ד

המשיב, שהגיש ערעור מס הכנסה לבית המשפט המחוזי, עתר לקבל את ערעורו עקב אי-הגשת
נימוקי שומה במועד עלי-די המערער. לאחר תאריך זה, ועוד טרם ניתן פסק-דין של בית המשפט
המחוזי, הגיש המערער את נימוקי השומה וביקש הארכת המועד להגשתם. בית המשפט דחה בקשה
אחרונה זו ונעתר לעתירת המשיב. מכאן הערעור לבית המשפט העליון.

בית המשפט העליון פסק:

ה

א. (1) בהליך המתנהל על-פי תקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד—1984, אין להתעלם מכתב-הגנה
שהוגש באיחור, ואין להתייחס אליו כלא היה. עליכן אין התובע זכאי, בנוסכות אלה, לפסק-
דין בהעדר הגנה.

ו

(2) הלכה זו חלה גם בהליך המתנהל לפי תקנות בית המשפט (ערעורים בענייני מס הכנסה),
תשל"ט—1978. פקיד השומה רשאי להגיש את נימוקי השומה, אפילו עבר המועד הקבוע
בתקנות, ודינו כדין מי שהגיש את נימוקי השומה בזמן, ועליכן אין ליתן במקרה כזה נגד
פקיד השומה פסק-דין מחוסר הגנה.

ז

(3) עד לדיון בבקשה ליתן פסק-דין בהעדר כתב-הגנה או בבקשה לקבלת הערעור מחמת אי-הגשת
הודעת נימוקי שומה קובעת המציאות האובייקטיבית. אם הוגש כתב-הגנה או הוגשו נימוקי
שומה, יתחשב בהם בית המשפט ויתן פסק-דין על יסוד התחשבות זו.

(4) אם בעת הדיון הנה טרם הוגשו, הלכה למעשה, כתב ההגנה או נימוקי השומה, על בית
המשפט ליתן פסק-דין כמבוקש.

(5) לפי תקנה 7 לתקנות בית משפט (ערעורים בענייני מס הכנסה) מן הדין ליתן במקרה כזה
מיד פסק-דין לטובת מערער, ללא שום צורך בהזמנת הצד השני לדיון בבקשה.

(6) אם השופט פועל כדין ומקבל את התביעה או הערעור, ולאחר מועד זה מוגש כתב ההגנה

השופט ש' לרין

או מוגשים נימוקי השומה, אין מתחשבים בהם, שכן הוחמץ המועד.

פסקי-דין של בית המשפט העליון שאוזכרו:

- [1] המ' 501/62 שחאלי נ' תחיר, פ"ד יז 7.
 [2] ע"א 109/62 פרוחודניק נ' פקיד השומה, תל-אביב, פ"ד טז 1829.
 [3] בר"ע 252/80 (ע"א 329/81) — לא פורסם.
 [4] המ' 533/62 פרוחודניק נ' פקיד השומה תל-אביב 2 (דרום), פ"ד יז 561.
 [5] ע"א 109/51 פרידנון נ' גולדברג ואח', פ"ד ו 677.
 [6] ע"א 165/63 רימר נ' רקפת, מפעלי פיתוח בע"מ, פ"ד יז 1753.
 [7] ע"א 430/74 בסמן ואח' נ' גזית תכנון שירותי אדריכלים והנדסה בע"מ, פ"ד כט (1) 228.

ערעור על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (השופט א' פלפל) מיום 27.6.82 בעמ"ה 3/82. הטרעור נדחה.

א' אפעל-גבאי, עוזר ראשי לפרקליט המדינה — בשם המערער.
 ח' לרנר — בשם המשיב.

פסק-דין

השופט ש' לרין: 1. ביום 3.1.82 הגיש המשיב ערעור מס הכנסה, וכשהמערער, הוא פקיד השומה, לא הגיש הודעה, המפרטת את נימוקי השומה לא במועד ולא בכלל, עתר המשיב ביום 12.3.82 לקבל את ערעורו. בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו הורה: כנראה באותו תאריך, על הזמנת בעלי הדין לדיון, ועוד לפני שזה נתקיים, ביום 24.3.82, הגיש המערער את ההודעה הנכספת וביום 26.3.82 הגיש בקשה להארכת המועד להגשתה. בתצהיר שניתן לתמיכה בבקשה זו נטען, שהמערער נזקק לצורך הכנת ההודעה לעותק הביקורת, שנערכה על-ידי אנשיו, והעותק שנמצא בידיו לא היה קריא, ועד שקיבל עותק קריא כבר הלף המועד. בית המשפט קמא סירב להאריך את המועד ונעתר לבקשת המשיב לקבל את הערעור בהסתמכו על הלכת בית-משפט זה בהמ' 501/62 (1). המערער משיג לפנינו על פסק הדין.

2. כשביקש המשיב לקבל את ערעורו, כבר הלף המועד להגשת הודעת נימוקי השומה, והמשיב היה זכאי לפסק-דין המקבל את הערעור, כאמור בתקנה 7 לתקנות בית משפט (ערעורים בעניני מס הכנסה), תשל"ט—1978 (להלן — תקנות מס הכנסה). בכך נשתנתה התקנה האמורה מתקנה 8 לתקנות בית דין (ערעורים בעניני מס הכנסה), 1941, שלעניינה, גם אם לא הוגשה הודעה, המפרטת את נימוקי השומה, שומה היה על בית המשפט להזמין את בעלי הדין לדיון; השווה: ע"א 109/62 (2).

3. בבר"ע 252/80 (ע"א 329/81) (3) החליט בית-משפט זה ברוב דעות להחיל

השופט ש' לוי, השופט א' ברק

גם על ערעורי מס הכנסה את ההלכה הפסוקה, לפיה כל עוד לא ניתן פסק-דין מחוסר הגנה, רשאי הנתבע להגיש כתב-הגנה, אפילו עבר המועד להגשתו ופסק-דין לא יינתן נגדו; אך יש להטעים, שבאותו עניין כבר נמצאו נימוקי השומה בתיק, שעה שבית המשפט דן בבקשה לקבלת ערעורו. פרקליט המשיב ביקש לשכנענו, שנפלה טעות הלכתית בפסק-הדין האמור, וכי נתעלמה לו לבית-משפט זה הלכה קודמת בעניין זה: ע"א 109/62 (2) הנ"ל וגלגולו הנוסף בהח' 533/62 (4); איני מוצא מקום להתייחס לטענה זו, משום שגם אם עומדת הלכת בר"ע 252/80 (ע"א 329/81) (3) על תלה, שונות הן העובדות שנדונו בה מעובדות המקרה הנוכחי.

4. המירב, שהמערער יכול אולי לטעון לפנינו, הוא, שדינו כדין נתבע במשפט אזרחי, שלא הגיש כתב-הגנה; נתבע כזה, שלא הגיש כתב-הגנה, אינו מוזמן לדין אלא מטעמים מיוחדים שיירשמו (ראה היום תקנה 97(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד—1984, לשעבר תקנה 102(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, תשכ"ג—1963), שלא היו קיימים במקרה שלפנינו. כשדן בית המשפט בבקשת המשיב שערעורו יתקבל, לא נמצאו בתיק נימוקי השומה, ולפיכך היה המשיב זכאי שערעורו יתקבל: הח' 501/62 (1) הנ"ל; ברם תקנה 102(ב) לתקנות הנ"ל לא חלה בענייננו, וזכותו של המשיב לקבלת הערעור קמה לו כבר ביום 12.3.82 מכוח תקנה 7 לתקנות מס הכנסה.

5. לא הובא לפני השופט המלומד שום טעם ולא כל שכן טעם מיוחד להארכת המועד להגשת ההודעה. השופט המלומד עיין בעותק הביקורת שהוצג לו ומצא שהוא קריא, ומכל מקום, יכול היה המערער לדאוג לקבלת עותק קריא במועה. המערער אינו משיג על החלטת השופט בעניין זה, ובצדק.

הייתי דוחה את הערעור ומחייב את המערער לשלם למשיב שכר טרחת עורך-דין 1,500,000 שקלים, בצירוף הפרשי הצמדה וריבית מהיום.

השופט א' ברק: הלכה פסוקה היא, כי בהליך המתנהל על-פי תקנות סדר הדין האזרחי, אין להתעלם מכתב-הגנה שהוגש באיחור, ואין להתייחס אליו כלא היה. על-כן, אין התובע זכאי, בנסיבות אלה, לפסק-דין בהעדר הגנה (ע"א 109/51 (5); הח' 501/62 (1); ע"א 165/63 (6); ע"א 430/74 (7)). הלכה זו החלנו ברוב דעות, גם בהליך המתנהל לפי תקנות בית המשפט (ערעורים בעניני מס הכנסה), תוך שפסקנו, כי רשאי פקיד השומה להגיש את נימוקי השומה, אפילו עבר המועד הקבוע בתקנות, ודינו כדין מי שהגיש את נימוקי השומה בזמן, ועל-כן אין ליתן במקרה כזה נגד פקיד השומה פסק-דין מחוסר הגנה (בר"ע 252/80 (ע"א 329/81) (3)). בנתחנו את ההלכה האמורה — הן זו הכללית והן זו החלה בענייני מס הכנסה — עמדנו על כך, כי „בסיסה העיוני של הלכה זו אינו נקי מספיקות", שכן ניתן לומר, שאין היא מקיימת את הנוראות תקנות סדר הדין האזרחי. עם זאת הלכנו בעקבותיה, הן משום שלא נתבקשנו לסטות ממנה, והן משום ש„כוחה של ההלכה בהגיונה", על היגיון זה אמרנו שם:

השופט א' ברק

„משהוגש כתב הגנה, הרי הוא מצוי בפני בית המשפט, ויהיה זה מלאכותי ליתן פסק-דין תוך יצירת פיקציה כי כתב ההגנה איננו. זאת ועוד: בעילת שערי בית המשפט בפני נתבע אינה ענין של מה בכך, וקשה לראות צידוק במתן אפשרות לתובע לקבל פסק-דין לטובתו, כאשר ברור מהנסיבות שהנתבע מתגונן נגד התביעה“.

עתה, קמה ומתעוררת השאלה, עד כמה נהיה מוכנים להרחיב הלכה זו, ועד כמה נאפשר סטייה נוספת מכללי הדיון הראויים. מוצאים אנו עצמנו במילכוד, שכן, אם נרחיב את ההלכה על-פי הגיונה הפנימי, נתרחק מרחק נוסף מהמבנה הרגיל של סדרי הדיון הראויים, ואף נעודד בכך, בעקיפין, זלזול בתקנות ובהגיון הפנימי. עם זאת, נמצא עד תום את הגיונה הפנימי של אותה הלכה, הרף קשייה העיוניים. לעומת זאת, אם נסרב להרחיב את ההלכה, נגן על כללי הדיון הרגילים ועל המדיניות העומדת ביסודם, אך נמצא עצמנו יוצרים הבחנות ללא הבדלים, תוך שבירת הגיונה הפנימי של ההלכה. אכן, בסופו של דבר עניין לנו בשאלה של מדיניות משפטית, המחייבת אותנו להציב גבול מסוים על אותה קשת אין סופית של אפשרויות, שרק חלק מהן הובאו לתשומת לבנו. ורובן ככולן הן פרי מציאות החיים המשתנים, העולים על כל דמיון ומחשבה צרופה.

2. מחד גיסא, ניתן לטעון, כי יש למצות את מלוא הגיונה של ההלכה, על-פי גישה זו אין נפקא מינה, מתי הוגשו נימוקי ההחלטה, ובלבד שהיו לפני בית המשפט בטרם ניתן פסק הדין. מאידך גיסא, יש לציין, כי כללי הדיון הרגילים מובילים לכיוון ההפוך. נוצר מתח פנימי הולך וגובר בין אותו היגיון פנימי, המביא להרחבת ההלכה, לבין כללי הדיון הראויים. עלינו „להוריד את המתח“ הזה, שכן אין לשכוח, כי הבסיס הנורמטיבי לפעולתנו השיפוטית הוא התקנות, וכי קיים גבול שאותו אין לחצות.

3. השאלה היא איפוא, אם על אותה קשה נרחבת של מצבים משתנים קיימת „נקודה גיאומטרית“, אשר ניתן לזהותה במידת ודאות סבירה, ואשר ממנה והלאה לא נהיה מוכנים עוד להתרחק מדרישות התקנות. היש אמת מידה, אשר על פיה עד לשלב מסוים נהיה מוכנים לנקוט גישה „ריאליסטית“ ומציאותית, תוך התרחקות מהפיקציה כי כתב ההגנה „אינו קיים“, אך מאותו שלב ואילך נחזור אל הגישה „הנורמטיבית“, ונתעלם ממה שלא צריך היה להתקיים? לדעתי, התשובה על שאלה זו היא בחיוב. ניתן למקד „נקודה גיאומטרית“, וניתן לגבש אמת מידה, אשר על פיה עד לשלב מסוים נאפשר התחשבות בכתב-ההגנה או בנימוקי שומה, שהוגשו באיחור וללא הרשאה כדיו, ומאותו שלב ואילך לא נתחשב בהם עוד. לדעתי, „הנקודה הגיאומטרית“ היא המועד, בו הוא דן בבקשה לקבלת הערעור מחמת אי-הגשת הודעת נימוקי שומה. עד לדיון זה קובעת המציאות האובייקטיבית. אם הוגש כתב-ההגנה או הוגשו נימוקי שומה, יתחשב בהם בית המשפט וייתן פסק-דין על יסוד התחשבות זו. אך אם בעת הדיון הזה טרם הוגשו, הלכה למעשה, כתב ההגנה או נימוקי השומה, על בית המשפט ליתן פסק-דין כמבוקש.

השופט א' ברק, השופט ט' שטרסברג-כהן

אכן, לפי תקנה 7 לתקנות בית משפט (ערעורים בעניני מס הכנסה), מן הדין הוא ליתן במקרה כזה מיד פסק-דין לטובת המערער, ללא שום צורך בהזמנת הצד השני לדיון בבקשה. לפי תקנה 97(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד-1984 — שאינה חלה בענייננו — בהעדר טעם מיוחד, מן הדין ליתן מיד פסק-דין כמבוקש. על-כן, אם השופט פועל כדין ומקבל את התביעה או הערעור, ולאחר מועד זה מוגש כתב ההגנה או מוגשים נימוקי השומה, אין מתחשבים בהם, שכן הוחמץ המועד. הוא הדין, אם השופט פעל שלא כדין, ותחת ליתן פסק-דין כנדרש הוא הורה בטעות להזמין את הצד השני לדיון בבקשה, וביני לביני הוגש כתב ההגנה או הוגשו נימוקי השומה. אף במקרה זה הוחמץ המועד. בעת שבה ישב בית המשפט לדון בבקשה (ליתן פסק-דין ללא הגנה או לקבל הערעור בהעדר נימוקי שומה) נתגבשה זכותו של התובע (או של המערער) לקבל פסק-דין לטובתו. כפי שנקבע בבר"ע 252/80 (ע"א 329/81) (3), קבלת נימוקי שומה שהוגשו באיחור אפשרית היא מכוח שיקול הדעת השיפוטי הנתון לשופט בשאלה, אם ליתן פסק-דין בהעדר נימוקי שומה אם לאו. והנה, בענייננו, לו היה מופעל שיקול-דעת שיפוטי זה כדין, היה אותו צד זוכה בפסק הדין המגיע לו. טעות בשיקול הדעת לא צריכה למנוע ממנו את שהיה זכאי לו. על-כן, במקום שבו, בשל טעות, לא ניתן פסק הדין שצריך היה להינתן, יש לדון בבקשה לפי המצב שהיה קיים ביום בו הגיעה הבקשה לראשונה לעיונו של השופט, תוך התעלמות מאירועים שקרו לאחר מכן.

ד 4. סיכומו של דבר: מכיוון שבמועד הראשון, בו הובאה הבקשה לעיונו של בית המשפט המחוזי, טרם היו לפניו נימוקי השומה, צדק השופט בהחלטתו להתעלם מנימוקי השומה שהוגשו במאוחר. מטעם זה מצטרף אני לפסק-דינו של חברי, השופט ט' לזין, כי דין הערעור להידחות.

ה השופט ט' שטרסברג-כהן: אודה, כי תחילה נטיתי להרחיב את ההלכה שנקבעה בבר"ע 252/80 (ע"א 329/81) (3) עליידי חברי הנכבד, השופט ברק, ולמצות את מלוא הגיונה באופן, שאם נמצאים נימוקי ההחלטה לפני בית המשפט בטרם ניתן עליידיו פסק-דין, בל יתעלם מהם.

ז לאחר שקראתי את חוות-דעתו של חברי הנכבד, השופט ברק, שוכנעתי, כי ראוי להציב גבול להרחבת ההלכה עלימנת להגן על כללי הדיון הרגילים ועל המדיניות העומדת ביסודם, וכי בנסיבות המקרה הנדון נמצאים אנו מעבר לאותו גבול.

התוצאה היא, שאני מצטרפת לדעתם של חבריי הנכבדים, כי דין הערעור להידחות.

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט ט' לזין.

ניתן היום, י"א באב תשמ"ה (29.7.85).